

Наукові перспективи
Видавнича група

№ 5 (59)

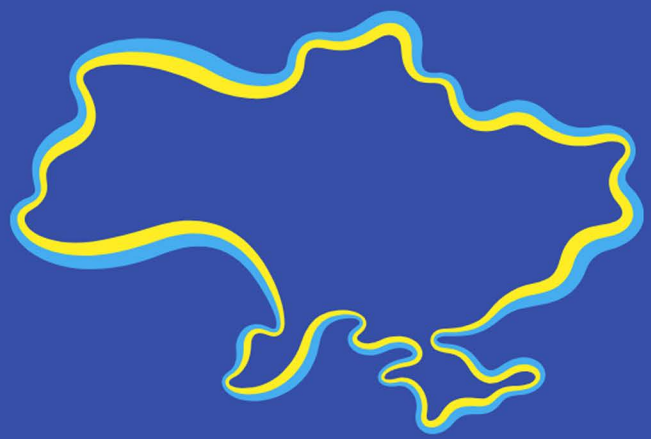
2026

ІТ НАУКА ТЕХНІКА

СЬОГОДНІ

З Україною
в серці!

Видавнича група «Наукові перспективи»

Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління

«Наука і техніка сьогодні»

Випуск № 5(59) 2026

Київ – 2026

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration

"Science and technology today"

Issue № 5(59) 2026

Kyiv – 2026

ISSN 2786-6025 Online

УДК 001.32:1 /3](477)(02)

R40-05553

DOI: Crossref
we use DOIs

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-5\(59\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-5(59))

**«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»):
журнал. 2026. № 5(59) 2026. С. 6514**

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу
присвоєно категорію "Б" із економіки та педагогіки (спеціальності – 015 -
Педагогічні науки; 076 - Економічні науки)*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 530 журналу
присвоєно категорію "Б" із права (спеціальність – 081 Юридичні науки)*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 10.10.2022 № 894 журналу присвоєно
категорію "Б" із техніки (спеціальність - 122 Комп'ютерні науки)*

*Журнал видається за підтримки Міждержавної гільдії інженерів консультантів, Інституту філософії та
соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Християнська
академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з
духовно-морального виховання»*

*Рекомендовано до видавництва Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління
(Рішення від 25.05.2026, № 9/3-1/26)*

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index
Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до
міжнародної наукометричної бази даних Research Bible

Згідно Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН
України від 15.01.2018 № 32, повнотекстовий доступ до наукових статей журналу представлений на платформі
«Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського НАН України та в
Національному репозитарії академічних текстів

Головний редактор:

Коренева Інна Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор, декан факультету природничої і фізико-математичної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка; професор кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (Україна)

Редакційна колегія:

1. **Біляковська Ольга Орестівна** доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка (Україна)
2. **Воровка Маргарита Іванівна** – докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри освітології та педагогіки мистецтва Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (Україна)

3. **Гончарук Валентина Анатоліївна** кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Україна)
4. **Гончарук Віталій Володимирович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хімії та екології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Україна)
5. **Гуменюк Тетяна Костянтинівна** - доктор філософських наук, Заслужений працівник освіти України, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, інноваційно-методичного забезпечення освітнього та наукового процесів Київської муніципальної академії музики ім. Р.М. Глієра (Україна)
6. **Депчинська Іветта Аттілівна** - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти, Закарпатський угорський університет ім. Ференца Ракоці II (Україна)
7. **Мутмайна** - викладач Університету Аль Асярія Мандар Сулавесі Барат, Індонезія, ад'юнкт-професор Департаменту освіти, Університет Manipal GlobalNxt Малайзії (Малазія)
8. **Кожевникова Алла Власівна** - доцент кафедри освітології та педагогіки мистецтва МДПУ імені Богдана Хмельницького, (Україна)
9. **Кравчук Людмила Степанівна** - кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», завідувач кафедрою фізичної терапії, ерготерапії, фізичної культури і спорту Хмельницького інститут соціальних технологій Університет «Україна» (Україна)
10. **Красницька Ольга Володимирівна** - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Національного університету оборони України (Україна)
11. **Марчук Оксана Олександрівна** - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (Україна)
12. **Небеленчук Ірина Олександрівна** - доктор педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», (Україна)
13. **Островська Маріанна Ярославівна** - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II (Україна)
14. **Р. Ахмад Закі Ель Ісламі** - доцент, професор, доктор філософії, Департамент наукової освіти, Факультет підготовки вчителів та освіти, Університет Султана Агенга Тіртаяса (Індонезія)
15. **Тавдгірідзе Лела** - Доцент з теорії та історії педагогіки, професор кафедри педагогічних наук Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія)
16. **Шевчук Лариса Дмитрівна** - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри математики, інформатики і методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі (Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Право»

- Андрусишин Б.І.** 61
ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ДИТИНИ ПІСЛЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В МУСУЛЬМАНСЬКОМУ СІМЕЙНОМУ ПРАВІ
- Аркуша Л., Чернов О., Загородній І.** 73
МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНИХ ОПИТУВАНЬ У СИСТЕМІ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
- Багмет А.А.** 84
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
- Берч В.В., Андрущенко В.І.** 97
РЕАЛІЗАЦІЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ
- Бондаренко Н.О.** 107
ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ТУРЕЧЧИНИ ТА УГОРЩИНИ
- Борис У.З.** 119
ВАКАЦІЙНІ ОСЕЛІ В ГАЛИЧИНІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТ.) ЯК ФОРМА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА
- Бровченко Ю.В., Фесенко С.В.** 135
ГЕНЕЗА ІНСТИТУТІВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ

Черевко І.В., Черевко Г.В.*УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕС-ПРОЄКТІВ ОРГАНІЗАЦІЙ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ ЯК МОДЕЛЬ ГОСПОДАРЮВАННЯ І РОЗВИТКУ*

988

СЕРІЯ «Педагогіка»**Fedoriv Ya., Fedoriv M., Semiankiv I., Pirozhenko I.***FUNCTIONAL STANDARDISATION OF COMPRESSED OPERATIONAL UNITS IN NATO-ALIGNED MILITARY TRANSLATION*

1004

Fedoriv Ya., Kytaieva S., Fedoriv M.*A NATO-ORIENTED PEDAGOGICAL MODEL FOR TEACHING ENGLISH-UKRAINIAN MILITARY TRANSLATION*

1021

Gembaruk A.S.*READING COMPREHENSION STRATEGIES AND THEIR CLASSROOM APPLICATION*

1046

Husztı I., Fodor K., Hnatyk K.*ENGLISH LANGUAGE PRACTICE CLASSES IN TERTIARY EDUCATION*

1061

Kovalova K.V.*ORGANIZING OF STUDENTS' INDEPENDENT ACTIVITIES IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING WITHIN THE CONTEXT OF LINGUOSOCIOCULTURAL EDUCATION*

1071

Melnykova K.M., Humenna N.V., Kalyniuk N.M.*ACADEMIC INTEGRITY AS A GUARANTEE OF HIGH-QUALITY TRAINING FOR MEDICAL SPECIALISTS*

1081

Petliovana L., Oleksandrenko K., Sobol N.*TEACHING PROFESSIONAL ENGLISH IN FINANCE BY READING SPECIALIZED MATERIALS (NEWSPAPERS, JOURNALS)*

1091

Ryzhkova V.V., Liashenko V.*SMART TECHNOLOGIES IN VOCABULARY ACQUISITION: LEARNING RESOURCES (MOBILE APPLICATIONS, ONLINE PLATFORMS, VR, ARTIFICIAL INTELLIGENCE). A GENERAL OVERVIEW*

1104

ISSN 2786-6025 Online

- Руденський Р.Є.** 2949
ПРОБЛЕМА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ СОФІЇ РУСОВОЇ
- Ручаковський В.П., Федчишин О.М.** 2965
ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАДАЧІ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ STEM-КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ
- Савенко І.В.** 2978
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДИЗАЙН-ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
- Сакалюк О.О., Різник Н.В.** 2989
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВОЇ ПАРАДИГМИ
- Самусь Т.В., Ющенко В.М.** 3000
ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ
- Сапич В.І.** 3009
НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ»
- Саченко К.С.** 3027
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАНЦІВ ДЮСШ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ВИДІВ СПОРТУ
- Саяпіна С.А.** 3041
СТАНОВЛЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
- Сбруєва А.А., Котелевський І.В.** 3055
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У США: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР

Руденський Ростислав Євгенович доктор філософії з дошкільної освіти, викладач кафедри освітології педагогіки, Західноукраїнський національний університет, <https://orcid.org/0000-0001-5890-6276>

ПРОБЛЕМА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ СОФІЇ РУСОВОЇ

Анотація. У статті здійснено аналіз педагогічної спадщини Софії Русової щодо проблеми фізичного виховання та збереження здоров'я дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. На основі вивчення праць педагогині узагальнено теоретичні, здоров'язбережувальні, організаційно-педагогічні та методичні засади фізичного виховання дітей, обґрунтовані дослідницею. Визначено, що у концепції Софії Русової проблема фізичного розвитку дитини розглядається комплексно, у взаємозв'язку фізичного, психічного, духовного, соціального та гігієнічного складників розвитку особистості. У результаті дослідження виокремлено основні складники педагогічної концепції Софії Русової щодо фізичного виховання дітей. З'ясовано, що важливе місце у спадщині педагогині займають питання цілісного розуміння природи дитини, урахування анатомо-фізіологічних, вікових та індивідуальних особливостей її розвитку, ролі спадковості, режиму дня, раціонального харчування, санітарно-гігієнічних умов та медичного супроводу дітей. Встановлено, що С. Русова розглядала рухову активність як природну потребу дитини та необхідну основу її гармонійного розвитку. У статті узагальнено погляди дослідниці щодо значення рухливих ігор, гімнастики, ритмічних вправ, ручної праці, перебування дітей на свіжому повітрі у процесі фізичного виховання дошкільників і молодших школярів. Виокремлено роль гри як провідної діяльності дитини та педагогічно доцільного засобу зміцнення здоров'я, розвитку координації рухів, емоційного благополуччя й соціалізації дітей. З'ясовано, що Софія Русова обґрунтовувала необхідність створення здоров'язбережувального освітнього середовища, взаємодії педагогів, батьків і медичних працівників, а також забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти у фізичному вихованні дітей. Доведено, що педагогічні ідеї Софії Русової мають випереджальний характер і зберігають актуальність у сучасних умовах розвитку освіти, оскільки спрямовані на забезпечення цілісного фізичного виховання, зміцнення здоров'я та гармонійного розвитку особистості дитини.

Ключові слова: Софія Русова, історія української педагогіки, фізичне виховання, здоров'я здобувачів освіти, діти дошкільного віку, молодші школярі, фізичний розвиток, валеологічне виховання, рухливі ігри, здоров'язберезувальний освітній процес.

Rudenskyi Rostyslav Yevhenovych PhD in Preschool education, Lecturer at the Department of Educology and Pedagogy, West Ukrainian National University, <https://orcid.org/0000-0001-5890-6276>

THE PROBLEM OF PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH PRESERVATION OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL CHILDREN IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF SOFIIA RU SOVA

Abstract. The article analyses the pedagogical heritage of Sofiia Rusova concerning the problem of physical education and health preservation of preschool and primary school children. Based on the study of the educator's works, the theoretical, health-preserving, organizational-pedagogical, and methodological foundations of children's physical education substantiated by the researcher have been generalized. It has been determined that, in Sofiia Rusova's concept, the problem of a child's physical development is considered comprehensively, in the interrelation of physical, mental, spiritual, social, and hygienic components of personality development. As a result of the research, the main components of Sofiia Rusova's pedagogical concept regarding children's physical education have been identified. It has been found that an important place in the educator's heritage is occupied by the issues of a holistic understanding of the child's nature, consideration of anatomical-physiological, age-related, and individual peculiarities of development, the role of heredity, daily routine, rational nutrition, sanitary and hygienic conditions, and medical support for children. It has been established that S. Rusova considered motor activity to be a natural need of the child and a necessary basis for harmonious development. The article generalizes the researcher's views on the importance of outdoor games, gymnastics, rhythmic exercises, manual labor, and children's outdoor activities in the process of physical education of preschool and primary school children. The role of play as the leading activity of the child and a pedagogically appropriate means of strengthening health, developing coordination of movements, emotional well-being, and children's socialization has been highlighted. It has been clarified that Sofiia Rusova substantiated the necessity of creating a health-preserving educational environment, cooperation among teachers, parents, and medical workers, as well as ensuring continuity between preschool and primary education in children's physical education. It has been proved that Sofiia Rusova's pedagogical ideas are advanced in nature and remain relevant in the contemporary

conditions of educational development, as they are aimed at ensuring holistic physical education, strengthening health, and harmonious development of the child's personality.

Keywords: Sofiia Rusova, history of Ukrainian pedagogy, physical education, health of education seekers, preschool children, primary school children, physical development, valeological education, outdoor games, health-preserving educational process.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування дошкільної та початкової освіти в Україні особливої актуальності набуває проблема збереження здоров'я дітей, забезпечення їхнього гармонійного фізичного розвитку та формування здоров'язбережувального освітнього середовища. Посилення негативних тенденцій у стані здоров'я дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, зниження рівня рухової активності, поширення психоемоційного перевантаження, порушення режиму дня й недостатня увага до формування культури здорового способу життя зумовлюють необхідність переосмислення теоретичних і методичних засад фізичного виховання дітей. У зв'язку з цим особливого значення набуває звернення до історико-педагогічної спадщини українських педагогів, у працях яких обґрунтовувалися ідеї природовідповідності виховання, гармонійного розвитку особистості дитини та єдності фізичного, психічного й духовного становлення.

Серед визначних українських педагогів кінця ХІХ – першої половини ХХ століття важливе місце посідає Софія Русова, педагогічна спадщина якої охоплює широке коло проблем дошкільної та початкової освіти, виховання, розвитку й охорони здоров'я дітей [5; 6; 8]. У працях дослідниці простежується цілісне бачення фізичного виховання як важливого складника гармонійного розвитку особистості дитини. С. Русова обґрунтовувала необхідність урахування анатомо-фізіологічних та індивідуальних особливостей дітей, значення рухової активності, гри, перебування на свіжому повітрі, раціонального харчування, гігієни, режиму дня та створення належних санітарно-гігієнічних умов у закладах освіти. Особливу увагу педагогиня приділяла взаємозв'язку фізичного, психічного й духовного розвитку дитини, а також наступності дошкільного і молодшого шкільного віку у процесі фізичного виховання [5; 6; 8].

Актуальність звернення до педагогічної спадщини Софії Русової зумовлена також необхідністю пошуку науково обґрунтованих підходів до організації здоров'язбережувального освітнього процесу в умовах сучасної дошкільної та початкової освіти. Значна частина ідей дослідниці щодо природної рухової активності дітей, ролі гри у фізичному розвитку, гармонізації освітнього середовища та дитиноцентризму є співзвучною сучасним концепціям Нової української школи, здоров'язбережувальних технологій та

ISSN 2786-6025 Online

гуманістичної педагогіки. Водночас проблема фізичного виховання та збереження здоров'я дітей дошкільного і молодшого шкільного віку у педагогічній спадщині Софії Русової потребує цілісного історико-педагогічного осмислення, систематизації та узагальнення в контексті сучасних освітніх трансформацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти проблеми фізичного виховання, збереження здоров'я дітей та наступності дошкільної і початкової освіти у педагогічній спадщині Софії Русової частково висвітлювалася у працях сучасних українських науковців [4]. Дослідниця аналізувала окремі аспекти, зокрема питання духовного, трудового, розумового та здоров'язбережувального виховання дітей у різних своїх працях, що увійшли до сучасних хрестоматійних видань [5-6; 8]. Т. Хорольська та О. Комарова дослідили проблему формування духовності школярів крізь призму педагогічної спадщини Софії Русової, акцентуючи увагу на взаємозв'язку морального, духовного, фізичного та інтелектуального виховання дитини [7]. Авторки узагальнили, що С. Русова розглядала виховання як процес гармонійного розвитку особистості, у якому фізичне, духовне й емоційне здоров'я дітей мають формуватися цілісно та відповідно до гуманістичних цінностей [7]. Н. Кот та П. Баранова дослідили можливості впровадження ідей С. Русової у сучасну практику оздоровлення дітей дошкільного віку, зосередивши увагу на танцювально-руховій терапії як здоров'язформувальній технології [2]. Вони пов'язали положення С. Русової про природну потребу дитини в русі, значення ритмічних вправ і єдність фізичного та психічного розвитку із сучасними підходами до збереження психофізичного здоров'я дошкільників [2]. Є. Антипін проаналізував педагогічні ідеї Софії Русової щодо забезпечення наступності трудового виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [1]. Дослідник обґрунтував значення праці, рухливих ігор, екскурсій, ручної праці та взаємодії дитячого садка і початкової школи як засобів всебічного розвитку, зміцнення здоров'я й підготовки дитини до подальшого життя [1]. К. Мороз розкрила погляди Софії Русової щодо розумового виховання дітей молодшого шкільного віку засобами природи та обґрунтувала значення природознавства, спостережень, екскурсій і творів про природу для розвитку пізнавальних процесів дітей [3].

Отже, аналіз наукових праць засвідчує, що дослідники зверталися до окремих аспектів педагогічної спадщини Софії Русової, пов'язаних із духовним, трудовим, розумовим та здоров'язбережувальним вихованням дітей. Водночас у сучасних історико-педагогічних дослідженнях недостатньо цілісно висвітлено проблему фізичного виховання та збереження здоров'я дітей дошкільного і молодшого шкільного віку у спадщині С. Русової, зокрема її

теоретичні, здоров'язбережувальні, рухові, ігрові, організаційно-педагогічні та методичні засади. Потребують також узагальнення погляди педагогині щодо реалізації взаємозв'язку фізичного, психічного й духовного виховання дитини в контексті забезпечення наступності дошкільної і початкової освіти на сучасному етапі реформування зазначених ланок освіти.

Мета статті – проаналізувати педагогічну спадщину Софії Русової щодо проблеми фізичного виховання та збереження здоров'я дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; узагальнити теоретичні, здоров'язбережувальні, організаційно-педагогічні та методичні основи фізичного виховання дітей, обґрунтовані дослідницею.

Виклад основного матеріалу. Узагальнено складники педагогічної концепції С. Русової щодо розв'язання проблеми фізичного виховання та збереження здоров'я дошкільників та молодших школярів наведено на рис. 1.

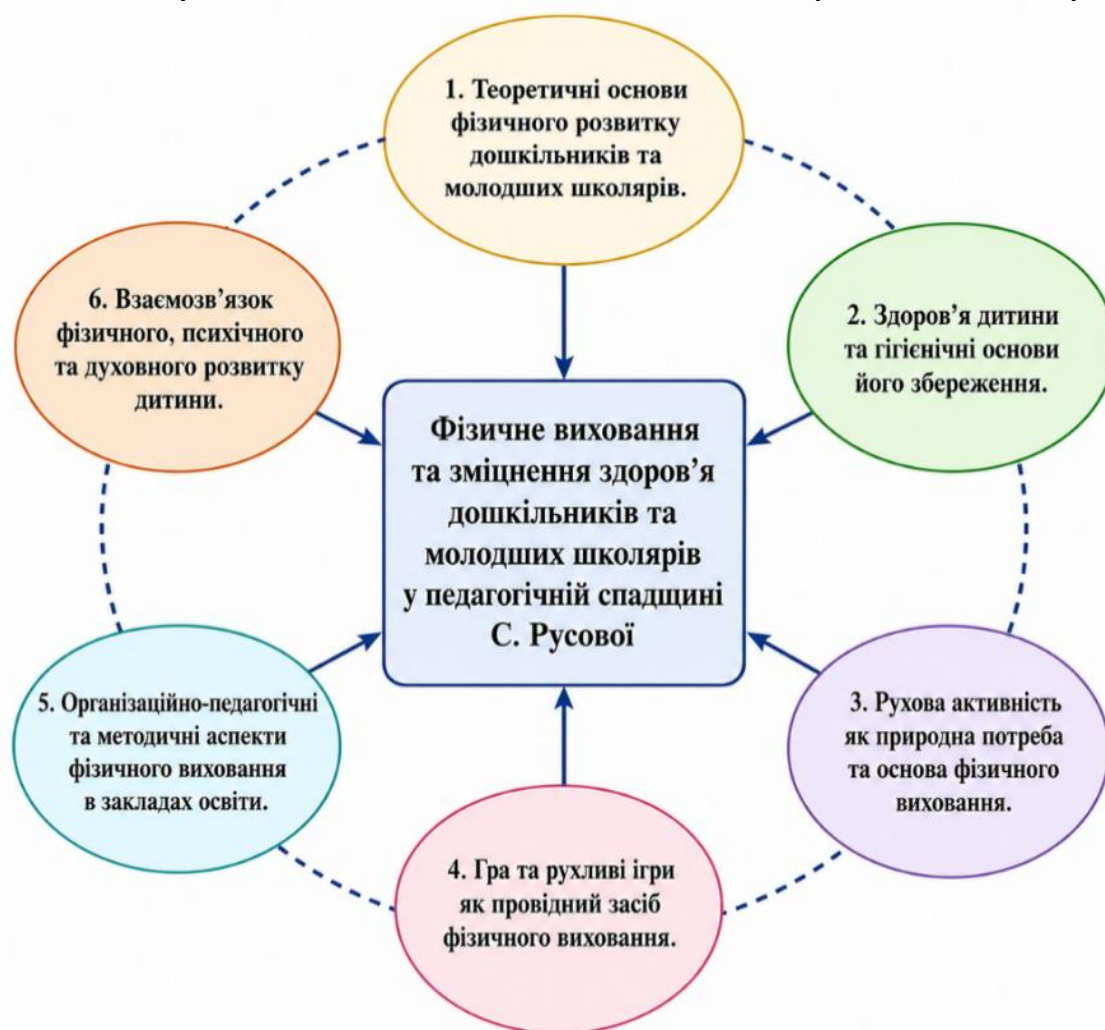

Рисунок 1. Складники педагогічної концепції С. Русової щодо фізичного виховання та зміцнення здоров'я дошкільників та молодших школярів

Охарактеризуємо детальніше зміст кожного зі складників.

У педагогічній спадщині Софії Русової важливе місце займає ідея цілісного розуміння природи дитини як необхідної передумови її виховання та навчання. Дослідниця наголошувала, що організація освітнього процесу має ґрунтуватися не лише на врахуванні віку дітей, а й на знанні їхніх індивідуальних фізичних, психічних і духовних особливостей. У її поглядах наскрізно простежується гуманістичний підхід до дитини як до унікальної особистості, розвиток якої потребує комплексного педагогічного супроводу. Такий підхід став важливою основою для подальшого розвитку ідей природовідповідності виховання та індивідуалізації освітнього процесу. Учена підкреслювала: «... для виховання дитини, як і для її навчання, конче потрібно знати дитину, розуміти її духовні нахили, її темперамент, фізичний склад організму» [6, с. 7]. Вона фактично акцентувала увагу на необхідності врахування індивідуального темпу розвитку, природних потреб та фізіологічних можливостей дітей під час організації освітнього процесу. Таким чином, дослідниця підкреслювала важливість взаємозв'язку фізичного стану дитини з її емоційним благополуччям, поведінкою та здатністю до навчання, що засвідчує випереджальний характер її педагогічних ідей у контексті сучасних здоров'язбережувальних підходів.

Важливим складником педагогічної концепції Софії Русової було врахування анатоμο-фізіологічної специфіки дитячого віку у процесі виховання та навчання. Науковиця наголошувала, що дитячий організм не можна розглядати як зменшену копію дорослого, оскільки він перебуває у стані постійного росту, функціонального становлення та фізичного вдосконалення. Саме тому організація фізичного виховання має відповідати природним можливостям дітей, їхній витривалості, рівню координації рухів і загальному фізичному стану. Характеризуючи особливості дитячого організму, С. Русова писала: «Молодий організм зовсім не те, що дорослий. Він має свої анатомічні і фізіологічні ознаки...» [6, с. 7]. Далі дослідниця конкретизувала ці особливості, а недостатню сформованість моторики пов'язувала з віковими закономірностями розвитку, зазначаючи, що «... рухи бистрі, але не досить координовані». Такі погляди засвідчують, що Софія Русова обґрунтовувала необхідність природовідповідного підходу до фізичного виховання дітей, у якому фізичні навантаження, рухова активність і педагогічні вимоги мають узгоджуватися з реальними фізіологічними можливостями дитини.

Фізичний розвиток дитини вчена розглядала як закономірний, безперервний і водночас індивідуалізований процес, що має власні темпи, цикли та особливості перебігу. Дослідниця звертала увагу на необхідність систематичного спостереження за фізичним станом дітей, оскільки саме це дає змогу правильно організувати виховання, навчання та рухову діяльність.

Важливого значення вона надавала не лише зовнішнім показникам росту, а й загальному функціональному стану організму, витривалості та працездатності дитини.

Підкреслювала вона й необхідність постійного контролю за фізичним розвитком дітей: «Велике значення для вивчення стану дитячого організму має періодичне зважування, вимірювання зросту, витривалості м'язів, гостроти відчуттів» [6, с. 8]. Аналізуючи закономірності дитячого розвитку, педагогиня зазначала, що «взагалі, в нормальному розвитку дітей помічається певна періодичність, циклічність...», пов'язуючи це зі змінами сили м'язів, працездатності та фізичної активності дітей у різні періоди розвитку [6, с. 8]. Звертала вона увагу і на природний процес формування рухової сфери дитини, наголошуючи: «Онтогенетичний розвиток кожної дитини і розпочинається з такої ґрунтовної акомодатії всіх рухів...» [6, с. 14].

Таким чином, у працях С. Русової простежується розуміння фізичного розвитку як складного природного процесу, що потребує уважного педагогічного супроводу, урахування вікових можливостей дитини та створення умов для її гармонійного фізичного становлення».

Одним із важливих складників педагогічної концепції Софії Русової було врахування індивідуального темпу та ритмічності фізичних і психічних процесів розвитку дитини.

Дослідниця підкреслювала, що розвиток дитячого організму не є рівномірним, а залежить від сезонних, добових та індивідуальних особливостей. У зв'язку з цим вона звертала увагу на необхідність такого педагогічного й навчального навантаження, яке б відповідало природним можливостям дітей у певні періоди року та доби. Подібні погляди значно випереджали свій час, оскільки фактично порушували проблему здоров'язбережувальної організації освітнього процесу. Аналізуючи особливості дитячого розвитку, С. Русова зазначала: «... школа затримує фізичний ріст учнів; канікули треба продовжити...» [6, с. 18-19]. Дослідниця пов'язувала це з існуванням так званого «ритму росту», підкреслюючи, що інтенсивність фізичного й розумового розвитку дітей змінюється протягом року. Водночас вона наголошувала, що «духовний розвиток йде не завжди паралельно з фізичним», акцентуючи увагу на складності й нерівномірності становлення дитячого організму [6, с. 18-19]. Окрему увагу педагогиня звертала й на індивідуальність кожної дитини, зазначаючи, що «кожна дитина має свій моторний темп і темп мислення...» [6, с. 18-19]. Таким чином, у педагогічній спадщині Софії Русової чітко простежується ідея необхідності індивідуалізації фізичного виховання та врахування природних ритмів розвитку дітей під час організації освітнього процесу.

ISSN 2786-6025 Online

У працях Софії Русової чільне місце займає питання впливу спадковості на фізичний і психічний розвиток дитини. Дослідниця розглядала спадковість як один із чинників, що визначає загальний стан здоров'я, фізичну витривалість, особливості нервової системи та здатність дитини до гармонійного розвитку. Водночас вона не абсолютизувала роль природних задатків, а підкреслювала значення виховання, умов життя та педагогічного впливу у формуванні особистості дитини. Такий підхід свідчить про прагнення поєднати біологічні та соціально-педагогічні чинники розвитку в єдиній системі виховання. Розкриваючи значення спадковості, вона зазначала: «Для цього розвитку має велике значення безпосередня спадщина, що її дали дитині батьки» [6, с. 17]. Далі вона підкреслювала, що спадковість «... дає міцне здоров'я або доводить до ненормального становища хворобливості, фізичної і духовної пригнобленості» [6, с. 17]. Простежуючи взаємозв'язок між фізичним станом дитини та її психоемоційним розвитком, дослідниця водночас акцентувала увагу на необхідності створення сприятливих умов виховання, які б допомагали зміцнювати здоров'я дітей, компенсувати можливі фізичні чи психічні труднощі та забезпечувати гармонійний розвиток особистості».

Забезпечення раціонального харчування дітей – одна з необхідних умов їхнього повноцінного фізичного та психічного розвитку. Дослідниця характеризувала харчування не лише як фізіологічну потребу організму, а як важливий чинник формування здоров'я, працездатності та загального самопочуття дитини. Вона наголошувала на потребі забезпечення регулярності прийому їжі дітьми, її якості та збалансованості основними поживними речовинами. Розкриваючи значення харчування у дитячому віці, С. Русова наголошувала: «Хто не знає великого значення їжі, її впливу на фізичний і розумовий розвиток дітей?». Вона підкреслювала необхідність дотримання правильного режиму харчування в закладах освіти, зазначаючи, що різноманітну та поживну «... їжу треба давати дітям у правильно визначені години ...» [6, с. 19-20].

Збалансованою, на думку вченої, є їжа, яка поєднує основні компоненти: «... найкорисніша страва складається з вуглеводів, білків і жирів» [6, с. 19-20]. Крім цього, педагогиня пов'язувала харчування з розумовою та фізичною працездатністю дитини, зауважуючи: «Праця дитини найкраще йде після 2–3 годин по їжі» [6, с. 20]. Таким чином, згідно з концепцією Софії Русової, освітній процес необхідно будувати з урахуванням фізіологічних потреб дитячого організму та принципів здоров'язбереження.

Культуру харчування С. Русова характеризувала не лише як елемент фізичного розвитку дитини, а й як важливий засіб і результат морального, соціального та естетичного виховання. Дослідниця наголошувала, що процес прийому їжі має формувати у дітей охайність, стриманість, культуру поведінки та позитивний емоційний настрій. Водночас вона підкреслювала значення

естетично організованого середовища, яке сприяє не лише кращому засвоєнню їжі, а й гармонійному розвитку особистості дитини. Характеризуючи значення культури харчування, С. Русова зазначала: «... багато впливає на корисне засвоєння їжі її добре приготування й приємне споживання...» [6, с. 20]. Вона підкреслювала, що їжу необхідно «... подавати чисто, щоб настрої дітей був веселий», водночас застерігаючи від грубості, неохайності та надмірної метушні під час прийому їжі. У цьому контексті цінним є її твердження про те, що «... обід, сніданок, вечеря – це не тільки фізіологічне задоволення, а й соціальний процес» [6, с. 20]. У цьому положенні простежується прагнення педагогині поєднати фізичне виховання дітей із формуванням культури поведінки, соціальних навичок і естетичного сприйняття навколишнього середовища.

Важливим складником збереження здоров'я дітей С. Русова вважала правильну організацію режиму дня, достатній сон, перебування на свіжому повітрі та поступове загартування організму. Дослідниця підкреслювала, що фізичне виховання дітей має здійснюватися не лише через спеціально організовані вправи чи рухову діяльність, а й через раціональну організацію повсякденного життя дитини. Значну увагу вона приділяла формуванню звички до дотримання режиму, оскільки саме систематичність і послідовність, на її думку, сприяють зміцненню здоров'я та гармонійному фізичному розвитку. У своїх працях учена зазначала: «... дитина повинна лягати завше в свій певний час» [6, с. 20]. Вона наголошувала на необхідності постійного перебування дітей на свіжому повітрі для загартування організму, рекомендуючи привчати дітей «... до усякої погоди» та навіть спати «... з відкритими вікнами» [6, с. 20]. Водночас С. Русова застерігала від надмірного закутування дитини незалежно від погодних умов та пори року, оскільки це «... перешкоджає її вільним рухам» [6, с. 20]. Важливим засобом зміцнення здоров'я вона вважала і зимові види рухової активності, зазначаючи, що «Старшим дітям пропонуються різні види зимового спорту – ковзани, нарти, санчата» [6, с. 20]. Таким чином, на думку дослідниці, раціонально організований спосіб життя дитини – це такий спосіб життя, який забезпечує її природний фізичний розвиток через поєднання рухової активності, свіжого повітря та доцільного режиму одягання.

Створення належних санітарно-гігієнічних умов у школах і дитячих установах, чистота, дотримання гігієни та систематичний медичний контроль, на думку С. Русової, – необхідні передумови збереження здоров'я дітей. Вона підкреслювала, що фізичний стан дитини безпосередньо впливає на її поведінку, емоційне самопочуття та здатність до навчання, тому освітня діяльність має поєднуватися з турботою про здоров'я вихованців. Такий підхід засвідчує прагнення Софії Русової інтегрувати педагогічні, гігієнічні та медичні засади у процес виховання дітей. Необхідність дотримання чистоти у дитячих

ISSN 2786-6025 Online

установах учена обґрунтовувала так: «... в кожній школі повинні бути ванни і душі, бо чистота – це теж один з чинників, сприятливих для здоров'я дитини» [6, с. 20-21]. Водночас вона пов'язувала окремі труднощі у поведінці дітей із фізичним станом організму, зазначаючи, що «... багато усяких дитячих примх залежить від слабкості шлунку, нервів чи шкіри», а негігієнічно облаштоване освітнє середовище може їх лише загострити [6, с. 20-21]. У зв'язку з цим С. Русова підкреслювала необхідність співпраці педагогів із медичними працівниками, зауважуючи, що «кожна школа, кожна дитяча організація повинні мати лікаря для постійного обстеження дітей». Таким чином, у працях дослідниці чітко простежується ідея комплексного підходу до фізичного виховання, у якому педагогічна робота має поєднуватися із систематичним медичним наглядом та забезпеченням належних санітарно-гігієнічних умов для дітей. Школа та дитячі установи, згідно із С. Русовою, – це не лише осередки навчання, а й важливе середовище збереження й зміцнення здоров'я дітей. Дослідниця критично оцінювала такі форми організації освітнього процесу, які негативно впливали на фізичний стан дітей, обмежували їхню рухову активність або спричиняли перевтому. На її думку, система виховання повинна будуватися відповідно до природних потреб дитячого організму, забезпечуючи гармонійний фізичний і психічний розвиток. Обґрунтовуючи необхідність реформування дитячих установ, вона зазначала: «Школа, учительство повинні йти назустріч такому рухові і так реформувати, так поставити усі дитячі організації, щоб вони не псували здоров'я дітям і не калічили їх духовні сили» [6, с. 21]. Виражаючи переконання в тому, що освітній процес має бути підпорядкований інтересам дитини та її природному розвитку, вона наголошувала на потребі створення таких умов навчання і виховання, які б не виснажували дітей фізично та психічно, а навпаки – сприяли зміцненню їхнього здоров'я. Таким чином, у педагогічній спадщині Софії Русової заклади дошкільної та початкової освіти постають простором, у якому навчання повинно поєднуватися з турботою про фізичне, емоційне та духовне благополуччя дітей.

Однією з провідних ідей фізичного виховання у педагогічній спадщині С. Русової є визнання рухової активності природною потребою дитини. Дослідниця розглядала рух не як допоміжний елемент виховання, а як необхідну умову повноцінного фізичного розвитку, зміцнення здоров'я та гармонійного становлення особистості. Дитина від природи прагне до активності, а тому освітній процес має не обмежувати цю потребу, а створювати умови для її природної реалізації. Характеризуючи природні потреби дітей, С. Русова зазначала: «Є так звані транзиторні, часові інстинкти (потреби – Р. Р.)... є інші, надзвичайно міцні, як інстинкт (потреба) годівлі, мови, рухливості» [6, с. 22]. Важливого значення дослідниця надавала саме

забезпеченню дитячої потреби в русі, наголошуючи: «Так, інстинкт руху цілком природний для кожної здорової дитини; коли тільки дитина не спить, вона небезперемінно рухається...» [6, с. 26-27]. Переконавання педагогині в тому, що обмеження рухової активності суперечить природним закономірностям розвитку дитини, підводило її до думки про те, що фізичне виховання має ґрунтуватися на врахуванні цієї природної потреби, активності та вільного пізнання навколишнього середовища через рухову діяльність.

У зв'язку з цим вільну рухову діяльність дітей вчена тлумачила як природний спосіб пізнання світу та розвитку організму. Дослідниця виступала проти надмірного обмеження дитячої активності, оскільки вважала, що саме через різноманітні рухи дитина зміцнює м'язи, удосконалює координацію, розвиває самостійність і набуває життєвого досвіду. Водночас С. Русова наголошувала, що фізичне виховання має створювати безпечні умови для цієї активності дітей, не пригнічуючи їхньої природної потреби у русі. Обґрунтовуючи значення самостійної рухової діяльності, організаторка суспільного виховання зазначала: «... вже на другому році діти дуже люблять носити різні речі – дрова, книжки, і це дуже зміцнює м'язи рук і захоплює дитину як одна з перших свідомих «праць»» [6, с. 27]. Таким чином, на думку дослідниці, рухова активність як важливий засіб фізичного та особистісного розвитку дитини має реалізовуватися через «рухавки, розваги, гімнастику, ручну працю», які сприяють гармонійному розвитку дитячого організму. Водночас важливу роль вона відводила дорослому, який повинен добирати відповідний матеріал і створювати умови для безпечної та різноманітної рухової діяльності дітей.

Важливим засобом зміцнення здоров'я дітей С. Русова вважала організацію рухової діяльності на свіжому повітрі. У своїх працях дослідниця неодноразово підкреслювала, що природне середовище позитивно впливає на фізичний розвиток дитини, її витривалість, координацію рухів та загальне самопочуття. Перебування надворі вона розглядала як необхідну складову здорового способу життя дітей, яка має поєднуватися з активними рухами, іграми та фізичними вправами. «Найліпше задля здоров'я дитини гратися не в хаті, а на свіжому повітрі, надворі або в садочку...» – так учена наголошувала на необхідності організації дитячих ігор поза приміщенням [8, с. 267]. Вона підкреслювала, що навіть у зимовий період дітей не слід постійно залишати у приміщеннях, а навпаки – необхідно створювати умови для активного відпочинку надворі. На її думку, рухова активність на свіжому повітрі сприяє тому, що «рухавки зміцнюють м'язи, викликають координацію рухів, здатність угадувати й творчу енергію» [8, с. 267]. Таким чином, педагогиня розглядала природне середовище як важливий чинник фізичного виховання, що забезпечує зміцнення здоров'я та активізацію природних можливостей дитини.

ISSN 2786-6025 Online

Ритмічні вправи, гімнастика та різноманітні форми організованої рухової діяльності дітей – не лише засоби фізичного виховання, спрямовані на зміцнення сил організму, а й важливі чинники розвитку координації рухів, почуття ритму, емоційної врівноваженості та естетичного сприйняття. Особливого значення вчена надавала поєднанню руху з музикою, оскільки це позитивно впливає на настрій дітей та робить фізичну активність більш природною й привабливою для них. Доводячи значення ритмічних вправ, педагогиня зазначала, що «... в родинному житті і в дитячих садках, а також і по школах дуже бажано проводити послідовно ритмічні (під музику) вправи, гімнастику» [6, с. 26-27]. Дослідниця пов'язувала такі вправи не лише з фізичним розвитком дітей, а й із їхнім емоційним станом, підкреслюючи, що вони «... гарно впливають і на настрій дітей» [6, с. 26-27]. Таким чином, у працях Софії Русової ритмічні вправи та гімнастика постають важливими засобами гармонійного фізичного розвитку, координації рухів і формування позитивного емоційного стану дітей.

«Різні ігри, звісно, зміцнюють і різні м'язи, й викликають різні моменти інтелектуального розвитку» – так у тісному взаємозв'язку вчена обґрунтовувала зв'язок фізичного виховання дітей із розумовим розвитком [8, с. 268]. Аналізуючи характер дитячих ігор, вона виокремлювала моторні форми діяльності, серед яких «... біганина усяка, підскакування, боротьба, сковзалка, плавання й т. ін.» [8, с. 268]. Водночас С. Русова підкреслювала значення координації рухів та різноманітності фізичної активності, критично оцінюючи обмеженість окремих систем виховання. Зокрема, вона зазначала: «Фребе-лівським іграм бракує різноманітності в рухах...» [8, с. 267-268]. Саме тому педагогиня наголошувала на необхідності таких вправ і рухів, які б дозволяли дітям «... лазити, й перекидатися, й гойдатися...», забезпечуючи природний розвиток м'язової системи, координації та фізичної активності загалом [8, с. 267-268].

У педагогічній концепції С. Русової гра – це природна й провідна діяльність дитини, через яку відбувається її фізичний, емоційний, соціальний та інтелектуальний розвиток. Дослідниця підкреслювала, що саме у процесі гри діти найактивніше проявляють власну ініціативу, рухливість, творчість і здатність до взаємодії з іншими. Водночас гра, на її думку, є засобом організації дитячого колективу та формування навичок спільної діяльності, адже вона зазначала, що «у цей час вже можна скупчувати дітей 4–5 літ, і гра – кращий засіб для гуртування дітей» [6, с. 52]. Розуміючи гру як важливий чинник соціалізації дитини та формування в неї навичок взаємодії з однолітками, дослідниця підкреслювала, що у процесі гри діти не лише рухаються, а й наслідують навколишній світ, відтворюють рухи людей, тварин, явищ природи,

набуваючи нового досвіду, та підсумовувала: «... рухливі ігри найбільш захоплюють дітей» [6, с. 52]. Таким чином, на думку С. Русової, гра – це органічна форма розвитку дитини, що поєднує фізичне виховання, емоційне благополуччя та соціальне становлення особистості.

Особливе місце у системі фізичного виховання дітей Софія Русова відводила рухливим іграм, які обґрунтовувала як один із найефективніших засобів зміцнення здоров'я та розвитку рухових умінь дошкільників і молодших школярів. Дослідниця підкреслювала, що саме у процесі рухливої гри дитина природно реалізує потребу в активності, удосконалює координацію рухів, розвиває витривалість і набуває навичок взаємодії з іншими дітьми. Водночас рухливі ігри забезпечують позитивний емоційний стан дітей, створюють атмосферу радості та зацікавлення. Характеризуючи значення рухливих ігор, педагогиня зазначала: «Коли діти здорові й почувають себе вільно, вони гуляють весело й та гра йде їм на добро...» [8, с. 267]. Вона підкреслювала, що рухлива діяльність позитивно впливає «... на їхній фізичний і духовний стан», сприяючи гармонійному розвитку особистості дитини [8, с. 267]. Істотне значення С. Русова надавала добору таких ігор, які відповідають природній рухливості дітей, наголошуючи: «Найбільш придатні задля дітей такі забавки, які найкраще відповідають дитячій рухливості...» [8, с. 267]. Серед них вона називала ігри з м'ячем, квача, «кота та мишу» та інші народні рухливі ігри й забави. Усе це свідчить про те, що дослідниця розглядала рухливу гру як природний і педагогічно доцільний засіб фізичного виховання дітей дошкільного віку. Класифікуючи ігри, С. Русова виділяла: «Ігри найменших дітей поділяються на рухливі (сенсорні), переймальні і навчальні» [6, с. 109-110]. Вона пояснювала, що сенсорні ігри пов'язані з отриманням дітьми різноманітних відчуттів, тоді як переймальні ігри сприяють наслідуванню поведінки людей, тварин та емоційних станів. Окрему увагу дослідниця приділяла моторним іграм, підкреслюючи: «Різні ігри, звісно, зміцнюють й різні м'язи й викликають різні моменти розвитку інтелектуального» [8, с. 268]. Такий підхід свідчить про глибоке розуміння С. Русовою психологічної та педагогічної природи дитячої гри.

У педагогічній спадщині вченої значний обсяг відведено організаційним та методичним аспектам фізичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Дослідниця розглядала фізичне виховання як важливий складник цілісного освітнього процесу, який має здійснюватися у спеціально створених здоров'язбережувальних умовах. На її думку, школа, дошкільні установи та сім'я повинні забезпечувати не лише навчання дітей, а й турботу про їхній фізичний розвиток, зміцнення здоров'я та емоційне благополуччя. Особливу роль у фізичному вихованні дітей дослідниця відводила освітнім

ISSN 2786-6025 Online

установам і педагогам. Вона підкреслювала: «Школа, учительство повинні йти назустріч такому рухові і так реформувати, так поставити усі дитячі організації, щоб вони не псували здоров'я дітям і не калічили їх духовні сили» [6, с. 21]. Таким чином, простежується ідея необхідності створення здоров'язбережувального освітнього середовища, у якому фізичний розвиток дитини поєднується з турботою про її психічний і духовний стан. Методичний аспект фізичного виховання у працях С. Русової ґрунтувався на принципах природовідповідності, свободи рухів та активної діяльності дітей. Дослідниця вважала, що дорослі повинні не пригнічувати природну рухливість дитини, а спрямовувати її, створюючи безпечні та педагогічно доцільні умови для розвитку рухових умінь і навичок. Таким чином, організаційно-педагогічні та методичні засади фізичного виховання у спадщині С. Русової базуються на ідеї гармонійного розвитку дитини, поєднанні фізичного, психічного і духовного виховання та створенні здоров'язбережувального освітнього середовища.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз педагогічної спадщини Софії Русової засвідчив, що проблема фізичного виховання та збереження здоров'я дітей дошкільного та молодшого шкільного віку посідала важливе місце у системі її педагогічних поглядів і розглядалася дослідницею комплексно, у взаємозв'язку фізичного, психічного, духовного та соціального розвитку дитини. Встановлено, що вчена обґрунтовувала необхідність цілісного розуміння природи дитини, урахування її анатомо-фізіологічних особливостей, індивідуального темпу розвитку, спадкових чинників та природних потреб у процесі організації фізичного виховання. З'ясовано, що важливими складниками педагогічної концепції С. Русової були ідеї здоров'язбереження, раціонального харчування, дотримання режиму дня, загартування організму, забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов та медичного супроводу дітей у закладах освіти.

Доведено, що дослідниця розглядала рухову активність як природну потребу дитини та необхідну умову її гармонійного розвитку. У працях С. Русової фізичне виховання ґрунтується на принципах природовідповідності, свободи рухів, активної діяльності дітей і створення умов для самостійного пізнання навколишнього світу через рухову діяльність. Важливе місце у педагогічній спадщині вченої займають рухливі ігри, гімнастика, ритмічні вправи, рухова діяльність на свіжому повітрі, а також різноманітні види фізичної активності, які забезпечують розвиток координації рухів, зміцнення м'язової системи, формування витривалості та позитивного емоційного стану дітей.

Установлено, що С. Русова розглядала гру як провідний засіб фізичного, емоційного, соціального та інтелектуального розвитку дитини. Дослідниця підкреслювала значення народних рухливих ігор, сенсорних, моторних та

ISSN 2786-6025 Online

переймальних ігор, наголошуючи на їхньому впливі на фізичний розвиток, емоційне благополуччя, формування навичок взаємодії та соціалізацію дітей. Водночас педагогиня акцентувала увагу на необхідності забезпечення різноманітності рухів у процесі гри, поєднання рухової діяльності з музикою та естетичними елементами виховання.

З'ясовано, що організаційно-педагогічні та методичні засади фізичного виховання у спадщині Софії Русової ґрунтувалися на необхідності створення здоров'язбережувального освітнього середовища, співпраці педагогів і медичних працівників, а також забезпечення гармонійного поєднання фізичного, психічного та духовного розвитку дитини. У працях дослідниці простежуються ідеї, які значною мірою випереджали свій час і співзвучні із сучасними підходами до здоров'язбереження, дитиноцентризму, індивідуалізації освітнього процесу та організації фізичного виховання дітей.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні можливостей творчого використання педагогічних ідей Софії Русової у сучасній системі дошкільної та початкової освіти, зокрема у контексті здоров'язбережувальних технологій, організації рухової активності дітей, розвитку ігрової діяльності та створення безпечного освітнього середовища. Перспективним є також порівняльний аналіз поглядів С. Русової та інших вітчизняних і зарубіжних педагогів щодо проблем фізичного виховання і збереження здоров'я дітей, а також дослідження актуальності її педагогічної спадщини в умовах сучасних освітніх трансформацій.

Література:

1. Антипін Є. Софія Русова про наступність у трудовому вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. *Рідна школа*. 2016. № 5–6. С. 61–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2016_5-6_13
2. Кот Н. А., Баранова П. В. Використання здоров'яформуючих технологій у світлі ідей С. Русової. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 8. С. 131–133.
3. Мороз К. С. Софія Русова про розумове виховання молодших школярів засобами природи. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_35
4. Педагогічна спадщина Софії Русової і сучасна освіта: науково-методичний посібник / за ред. В. Г. Слюсаренка, О. В. Проскури. Київ: ІЗМН, 1998. 196 с.
5. Русова С. Ф. Твори, надруковані у педагогічному журналі «Світло» (Київ, 1910–1914) / упор. І. В. Зайченко. Київ: Видавництво Ліра-К. 2022. 500 с.
6. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. 127 с.
7. Хорольська Т. А., Комарова О. Софія Русова про формування духовності школяра. *Актуальні проблеми духовності*. 1997. Вип. 2. С. 369–371. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ardu_1997_2_64
8. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навчальний посібник / за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ: Вища школа, 2004. 511 с.

References

1. Antypin, Ye. (2016). Sofiia Rusova pro nastupnist u trudovomu vykhovanni ditei doshkilnoho i molodshoho shkilnoho viku [Sofia Rusova on continuity in labour education of preschool and primary school children]. *Ridna shkola*, 5–6, 61–65. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2016_5-6_13 [in Ukrainian].
2. Kot, N. A., & Baranova, P. V. (2011). Vykorystannia zdoroviaformuiuchykh tekhnolohii u svitli idei S. Rusovoi [Use of health-forming technologies in the light of Sofia Rusova's ideas]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky*, 8, 131–133. [in Ukrainian].
3. Moroz, K. S. (2013). Sofiia Rusova pro rozumove vykhovannia molodshykh shkoliariv zasobamy pryrody [Sofia Rusova on mental education of primary school children by means of nature]. *Naukovyi visnyk Donbasu*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_35 [in Ukrainian].
4. Sliusarenko, V. H., & Proskura, O. V. (Eds.). (1998). *Pedahohichna spadshchyna Sofii Rusovoi i suchasna osvita* [Pedagogical heritage of Sofia Rusova and modern education]. Kyiv: IZMN.
5. Rusova, S. F. (2022). *Tvory, nadrukovani u pedahohichnomu zhurnali Svitlo (Kyiv, 1910–1914)* [Works published in the pedagogical journal Svitlo (Kyiv, 1910–1914)] (I. V. Zaichenko, Comp.). Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K. [in Ukrainian].
6. Rusova, S. F. (1993). *Teoriia i praktyka doshkilnoho vykhovannia* [Theory and practice of preschool education]. Lviv-Krakiv-Paryzh: Prosvita. [in Ukrainian].
7. Khorolska, T. A., & Komarova, O. (1997). Sofiia Rusova pro formuvannia dukhovnosti shkoliara [Sofia Rusova on the formation of pupils' spirituality]. *Aktualni problemy dukhovnosti*, 2, 369–371. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdu_1997_2_64 [in Ukrainian].
8. Borysova, Z. N. (Ed.). (2004). *Khrestomatiia z istorii doshkilnoi pedahohiky* [Reader on the history of preschool pedagogy]. Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 02.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.05.2026